

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2024-30-1-10>
УДК 37(321.64:32.019.5)

Микита Шпильовий

Пропаганда як системоутворюючий елемент освіти в авторитарних країнах: проблеми розуміння



Сучасне українське суспільство стикнулося з загрозою, яку до цього слабо собі уявляли демократичні політичні режими. Пропаганда, дезінформація, інформаційно-психологічні операції та протидія ним стали звичною справою для українців. Сьогодні ми часто аналізуємо ті чи інші виклики, і в якомусь сенсі суспільство вже адаптувалося до них і навчилося відповідати на нові виклики за певною системою. Втім, саме визначення пропаганди та принцип її дії залишається розмитою проблемою для суспільства, і висвітлюється вона радше з позиції журналістики, ніж науки. Навіть попри доволі гостру потребу науково аналізувати та відповідати на інформаційні виклики, сьгоднішня українська наукова думка мало що може запропонувати цій боротьбі. Ще більшою загадкою для нас є питання, чому пропаганда взагалі спрацювала, та як так вийшло, що ми роками цього не помічали? Чому попри всі принципи здорового глузду пропаганда може працювати як тумблер, що принципово змінює не лише те, як людина розуміє те чи інше поняття, але й викривляє мисленеву парадигму та докорінно змінює картину світу та політичні орієнтири. В цій роботі надано широке розуміння поняття пропаганда, того, як саме вона працює та впливає на суспільство, якими методами користуються автори пропаганди та чому освіта є одним з найважливіших елементів пропаганди в сучасних авторитарних країнах. Зрештою, стаття послідовно доводить, що деякі політичні режими роблять не пропаганду елементом освіти, а освіту елементом пропаганди, підкоряючи штучним та контрольованим мисленевим принципам все індивідуальне людське життя. Стаття спирається на класичні філософські роботи, які є дотичними до тематики пропаганди та широко аналізує ЗМІ для того, щоб, зіставляючи факти і образи, вибудувати цілісну картину живого інтелектуального організму, який ми називаємо – пропаганда.

Ключові слова: пропаганда, соціальна філософія, сфера освіти, семантичний аналіз, політико-філософський аналіз, соціальні впливи.

Вступ

Ця філософська розвідка покликана окреслити і на конкретних прикладах показати, як пропаганда впроваджує свої ідеї через освіту. Адже розуміння пропаганди і її зв'язку чи дотичності до освіти залежить на-

© Микита Шпильовий, 2024

самперед від того, яке значення ми вкладаємо в саме слово «пропаганда» та які аспекти освіти досліджуємо. До прикладу, якщо йдеться про середню загальну освіту, то співвідношення її з пропагандою видається неочевидним, але якщо ми говоримо про молодіжні патріотичні гуртки, то зв'язок принаймні з державним розумінням порядку денного світової політики стає більш явним. Те саме і з розумінням пропаганди.

Взагалі, як у філософському дослідженні, так і в широкому публічному дискурсі, пропаганда визначається як система, що спрямована на маніпулювання поведінкою людей через вплив на їхні думки. Але ключовою її відмінністю є її спонукальний характер. Пропаганда завжди закликає до певних дій, передусім – політичних. Наприклад, як ми бачимо на сьогоднішньому прикладі, вона може закликати когось ненавидіти – ворога, агресора.

Якщо ми сприймаємо це слово у вузькому сучасному контексті в Україні, то маємо на увазі насамперед російську пропаганду щодо війни проти України. В навчальному енциклопедичному словникові довідникові для студентів можемо знайти визначення, що «Під пропагандою розуміємо систематичні зусилля, здійснювані для впливу на свідомість індивідів, груп, суспільства для досягнення визначеного, завчасно наміченого результату в сфері політичних дій» [Смола 2014: 553].

В широкому ж розумінні пропаганда є соціальним впливом, що покликаний змінити увесь контекст сприйняття людиною тих чи інших явищ. Наприклад, доволі просто це ілюструвати найвідомішим прикладом розрізнення російськими громадянами термінів «война» та «спеціальна воєнна операція» – саме на ґрунті тиску на них російської пропаганди, щоб змусити їх не лише не визнавати сучасну війну росії проти України війною, а й загалом прийняти увесь суспільний світогляд, який транслюють російські ЗМІ.

В цій статті буде розглянуто обидва розуміння цього терміну, оскільки в сучасному контексті один невід'ємно поєднується з іншим, однак, нас також цікавить пропаганда як «агітація».

Методологією цього дослідження є соціально-філософський підхід з елементами філософської герменевтики, структурно-функціонального аналізу, із залученням загальнонаукових методів порівняльного аналізу й узагальнення.

Уточнення філософського визначення пропаганди

В загальному розумінні слова «пропаганда» вона не є ані позитивним, ані негативним явищем – радше просто інструментом, за допомогою якого ті чи інші групи можуть доносити свої тези до якнайширшого кола людей.

Якщо ж ми маємо справу з автократичним чи тоталітарним режимом, то термін «пропаганда» взагалі слід розуміти не тільки як елемент політичного чи соціального впливу на суспільства, а радше як системоутворюючий елемент самого суспільства. В контексті освіти взагалі стає зрозуміло, що для пропаганди придушення будь-якої вільної думки стоїть як першочергове завдання.

В базовій ліберально-демократичній системі координат, в якій нашому поколінню пощастило народитися [Бойченко 2019], самозрозуміло, що освіта має виховати з людини повноправного і повноцінного члена суспільства [Андрущенко 2005; Єгоров та ін. 2003]. Причому не тільки в фізичному, але і в морально-психологічному аспекті. Для цього в сучасних школах викладають певний набір предметів, який вважається базовим. Тобто, цей матеріал повинен опановувати і знати кожен член суспільства – без винятків [Рижак 2007].

Така структура дозволяє дати людині максимально широкий погляд на світ, не лише з позицій мови, історії і математики, але й низки інших прикладних та гуманітарних наук та дисциплін. Однак, як показує практика, освіта може бути не лише потужним інструментом виховання свідомих членів більш розвиненого суспільства, але і плідним ґрунтом для продукування людей, не здатних до критичного аналізу та самостійної переоцінки цінностей.

Візьмемо для прикладу сусідню північну країну, в якій пропаганда підкорила собі всі верстви суспільного життя. У рф, наприклад, не можна вживати слово «взрив», бо це буде «дискредитацією армії», тому там кажуть «хлопки» і цей принцип простежується через всю систему їх суспільного життя – навіть далеко за межами військової справи. Якщо суперечність у думках, яка при цьому виникає, незначна, то її можна просто ігнорувати. Якщо ж ігнорувати її вже неможливо, то на допомогу приходять орвелівський «новояз» [Орвел 2023] і у світ потрапляють карколомні у сенсовому плані словосполучення типу: «отрицательное всплытие», яке насправді позначає дещо зовсім протилежне «всплытию», а саме – затоплення. Якщо таким є буття у звичайному російському громадському суспільстві, то не складно здогадатися, яким воно є в освітній сфері росії.

В своїй роботі «Симулякри і симуляція» Жан Бодріяр описував сучасне становище суспільства як такого, що втратило сенс, підмінивши його лише на знаки, що позначають штучний сенс [Бодріяр 2004]. Штучний він не тільки тому, що створений іншою людиною з конкретним наміром, але і тому, що замість об'єктивної реальності посилається на самого себе. Таким чином, людина в повсякденному житті ніколи не виходить за межі того, що їй пропонує симулякр.

Пропаганда і освіта в сучасній росії

Освіта – при чому не лише суто патріотична, але і будь-яка – є найважливішим засобом соціального розвитку людини. Якщо політичний режим (як от у сучасній росії) хоче взяти під тотальний контроль країну, він першочергово має взятися за освіту і жорстко підпорядкувати її собі. Розрізати, повидирати з неї все що суперечить «лінії партії», нафарширувати «патріотично корисними» ідеями, та видати під соусом «захисту молоді від ворожого впливу». Погодьмося, що ще жодного разу пропаганда не назвала себе пропагандою. У представленні її творців вона завжди є захистом від впливу когось стороннього і ворожого. Таким чином, в очах старшого, радянського ще за його вихованням покоління вона отримує легітимність. Молодше покоління, при цьому, неминуче перебуваючи під його впливом, спочатку «перепрошивається» в мить і вже не ставить подібних питань – поки болісно не стикається з кричущою невідповідністю пропаганди і реальності. Адже в реальності і без наявності ворога можна визначати позитивні власні цінності. Однак, для визнання цього необхідно спочатку порвати з визначальним впливом пропаганди.

Таким чином, в пропаганді маємо справу з породженням чистого симулякру, який не тільки не містить сенсу, але і удає, що цим сенсом переповнений. Мова йде не стільки навіть про фальшиві чи застарілі факти, маніпуляції історичними чи соціально-політичними фактами, скільки про відсутність можливості з різних смислових і ціннісних компонентів створити свою власну картину світу.

В сучасних російських підручниках з дисципліни «Окружающий мир» для четвертого класу видавництва «Просвещение», відсутні згадки про Київську Русь. Замість цього, та держава в підручниках буде називатися просто – Русь, а її історія взагалі буде виставлена як частина російської історії [Михайлов 2023]. Все тому, що через словосполучення «Київська Русь», одразу виникають сумніви: «А чи є далека москва чи санкт-петербург і справді спадкоємцями тієї держави?»

Однак, думки молоді для російської пропаганди настільки небезпечні, що вона жадає прибрати з них все, що могло б нашкодити режиму. Так Київська Русь – стає просто «Русью». Друга Світова Війна, як її називають в усьому світі, перетворюється на «великую отечественную», а георгіївська стрічка – стає символом перемоги над фашизмом, який насправді був у Німеччині того часу нацизмом, і який перейменували у фашизм суто для того, щоб не було схожості між німецькими націонал-соціалістами та радянськими соціалістами. Як вишенька на торті.

Пропаганда використовує освіту заради власної легітимації, але ця гра дуже довга і дорога. Все тому, що ідеї будь-якого режиму будуть живі

доти, доки вони застрягли в головах достатньої кількості людей, а голови неосвічених дітей є для них найкращою жертвою, найбільш пластичним матеріалом. Саме тому будь-який політичний режим, що прагне до тиранії чи диктатури, бере під контроль освіту першочергово. Адже в історії є маса прикладів, коли студенти можуть бути рушійною силою будь-якої революції. Можна пригадати хоча б українські Революцію на граніті та Революцію гідності.

Якщо-ж брати до уваги саме нашого східного сусіда, то там пропаганда працює не стільки над вирізанням з освітнього матеріалу усього для неї незручного, скільки над руйнацією інституту освіти взагалі. Адже якщо людина в росії втратить здатність вільно мислити, то сьогодні їй можна сказати, що ворогом є Україна, а завтра, навіть не змінивши дикторів на радіостанціях, оголосити ворогом номер один колись братній та дружній Казахстан [Редакція New Voice 2024].

Може скластися враження, наче пропаганда вже органічно вплетена в систему освіти, а тому стає помітною і знаходить своє відображення в критиці хіба що в дуже суперечливих моментах, а в іншому все нормально. Можна подумати, ніби все вищенаведене є лише гіперболізацією, оскільки, наприклад, математика є математика. $1+2=4$ будуть однакові і в США, і в Північній Кореї. Однак, це – правда лише частково. «Системі» не потрібно, щоб всі її громадяни знали як працює математика, але їй потрібні інженери, тому вона робить все дуже просто: сортує тих, у кого є хист, від тих, у кого його немає, створюючи всередині закладів освіти певні групи (класи, гуртки тощо) ще й відфільтровує одних від інших. І у подальшому більшість громадян не лише не перевірятиме новин з цифровою інформацією, але й просто не матиме для цього необхідних навіть мінімальних знань. А ті, що такі знання матимуть, застосовуватимуть їх лише професійно, а не для перевірки новин – адже їх навчили, що знання математики потрібні лише у якійсь вузькій професії (наприклад, інженерії). Розділай і володарюй – це принцип, який напевно ніколи не підведе.

Як би прикро це не звучало, але кожен елемент сучасних російських закладів освіти підпорядкований пропаганді цілком і повністю. Тобто мова йде вже не про науку, а про пропагандистське виховання, чи, в цьому контексті навіть буде доречніше сказати «виращування» нового члена суспільства – таким, яким він потрібен політичному режиму тут і зараз. Так само кожен елемент радянської системи освіти в цілому лише слугував меті виховати слухняного пішака комунізму – нинішній же російський режим це багаторазово примножив.

Сьогодні, діти сидять за так званими «партами героя», на яких зображаються окупанти що були ліквідовані під час бойових дій на території України [Павлушко 2022]. Живих же вбивць та мародерів радо запрошу-

ють до класів, щоб на уроках «о главном» вони могли розповісти дітям, як важливо прожити своє життя не заради себе, а заради путіна [Горбачова 2023].

Отже, у співвідношеннях між пропагандою і освітою, у тоталітарних і авторитарних режимах, як от сучасний російський, остання явно є елементом першої, оскільки саме виховання служителя режиму є метою пропаганди в сучасній освіті в тоталітарних країнах, або таких що прагнуть до тоталітаризму.

В роботах філософів 20-го століття рідко можна зустріти розуміння пропаганди, яке було б дотичним до терміну «освіта». Напевне, так склалося тому, що в на той час такий підхід сприймався як варварство, навіть попри те, що він існував буквально під боком в майже кожного з провідних соціальних філософів того часу. Сучасне становище справ мало чим відрізняється від тодішнього, однак в науковій думці не стає достатньо більше розуміння того, як пропаганда керує чи використовує освіту.

Якщо ми проведемо мисленнєвий експеримент і уявимо себе диктатором якоїсь далекої острівної країни, довкола якої океан майже нескінченний, а отже загрози від інших країн не може бути, якими тоді були би наші дії? Якщо ми хочемо підкорити собі уми дорослого покоління, то достатньо просто дати їм солодкі обіцянки на рівні з релігійними обітованнями. Поки життя для цих людей не стане зовсім нестерпним і поки вони будуть відчувати, що рух до «кращого майбутнього» відбувається, вони не будуть заважати правителю чинити, що йому заманеться. Але як же бути з молодшим поколінням, яке тільки починає пізнавати цей світ? Як виростити з дітей слухняних прислужників режиму? Одразу ж самі собою виникають образи воєнно-патріотичних таборів, суворих вчителів, повсюдні воєнізовані навчальні предмети в школах і повний контроль за ідеологією, яку прищеплюють в закладах освіти.

Ось тут і криється головна перевага для пропаганди, якою вона радо користується. Якщо в людини ще не сформована власна ідеологія, то їй можна легко її нав'язати. Адже зазвичай, коли людина вже має певні усталені погляди, для їх переміни потрібно, щоб вони якийсь час вони викликали у неї серйозне невдоволення. Але в голові дитини, чия ідеологія ще не сформована, навіть попри те, що вона живе в контексті своєї родини – просто нема тієї сили і культури, яка могла би протистояти пропаганді. Ось так і з'являються «Павлики Морозови» [Encyclopaedia Britannica 2024]. Звісно конкретно ця історія викликає запитання, однак вона яскраво ілюструє ідею, і навіть широко була розрекламована самою радянською пропагандою, яка буквально кричала школярам та студентам: «Ось так потрібно робити».

Критичне становище сучасної російської освіти – це прямий наслідок радянської політики, багаторазово примножений сучасним російським

режимом. Особливо страшним з погляду повного поглинення пропагандою постає сучасний стан російської освіти, в якій буквально все зав'язано на дезінформації, Причому альтернативна пропаганді інформація навіть у рф не є дефіцитною. Якраз навпаки, сьогодні ми маємо справу з масовістю інформації та її однозначним та прямим впливом на нашу повсякденність. В цьому контексті сама ідея обмежити її чи якимось придушувати мислиться як щось справді неадекватне. Однак, на жаль, в сучасній росії громадян змалку привчають не довіряти тій інформації, яка суперечить пропаганді – своє критичне мислення щодо пропаганди вони не застосовують.

В своєму дослідженні український політолог Микола Кравчук пише: «Найбільш поширений засіб владного впливу і контролю за всіма інформаційними процесами – цензура. Держава за допомогою спеціально призначених й відповідальних перед нею чиновників регулює зміст друкованих та інших інформаційних матеріалів. Результатом такого контролю нерідко є настільки значне втручання у діяльність засобів масової інформації, що вона втрачає багато своїх функцій щодо відображення соціальної дійсності» [Кравчук 2005: 304–305]. І хоча автор пише насамперед про ЗМІ, цензура – це важливий елемент пропаганди і в освіті. Хоча тут нерідко і можна використати більш доречний термін «табу».

Як підсумок з усього вищезазначеного можна визначити, що пропаганда може бути присутня в будь-якому елементі сучасної освіти. Мова йде не тільки про країну-агресорку, але і про загальноосвітні тенденції освіти.

Суспільно корисні завдання пропаганди та небезпеки їх втрати

Втім, не завжди пропаганда є суто негативним явищем, просто в професійній мові ми більш чітко розділяємо пропаганду, просвіту, агітацію та лобіювання, однак для непосвячених у науковій тонкощі механізм роботи у цих впливів досить схожий. Він справді насамперед проявляється в обмеженні опрацювання інформації, у розставлянні конкретних акцентів, та у створенні конкретного контексту, через який сприймається те чи інше явище.

Саме по собі таке обмеження опрацювання інформації не може бути негативним явищем. Врешті-решт, ми можемо посміятися з того, що категоричну заборону «не пробувати хімічні реактиви на смак» в класі з хімії зрештою теж можна сприймати як обмеження доступу до інформації, а спробу пояснити, які ж вони все-таки на смак через призму людей, що пожертвували здоров'ям заради науки набагато раніше – можемо сприймати як спробу розставити певні акценти та утворити певний контекст. Однак, чи може свідома людина сказати, що це щось погане?

Натомість ми можемо сприймати як однозначно негативне явище – викривлення історії, чи подання тих, чи інших соціально-культурних явищ через призму вигоди для конкретних політичних сил. В будь-якому разі маємо справу з одним і тим самим механізмом, але ключова відмінність полягає в радикальності підходів.

Пропаганда буде приносити користь і в освіті – рівно до того моменту, поки не спробує замінити собою картину світу і створити певний образ того, якою людиною має стати як громадянин.

В роботі «Суспільство спектаклю» Гі Дебору йдеться про те, що в суспільстві спектаклю кожна людина є одночасно і актором, і глядачем загального великого спектаклю, мета якого – замінити реальність привабливими образами [Debord 1967].

Якщо ми говоримо про пропаганду, то в цьому контексті спроба створити привабливий образ, який ніяк не перегукується з науковим пізнанням світу, є найпершою ознакою того, що пропаганда стає загрозою.

Другою ознакою загрози варто визначити її «моноцентризм» – в тому розумінні, що в центрі уваги агресивної політичної пропаганди завжди є контекст, який визначає одна конкретна політична сила, а інші позиції, які мали б бути присутні в такому разі, оскільки демократична політика передбачає різносторонність позицій – просто не допускаються до участі в дискусії. А отже ніякої дискусії не існує взагалі.

Справді, зараз навряд можна собі уявити що в університет придуть люди з банерами та прапорами, щоб агітувати за якусь політичну партію. Однак, це зовсім не означає, що керівна (урядова) на цей час політична сила не може впливати на контекст подачі інформації. Таким чином, маємо ситуацію, коли соціальний контекст інформації може бути змінений для вигоди конкретної політичної сили навіть без прямої агітації. Врешті-решт, навіщо потрібна агітація, якщо новостворені таким методом члени суспільства і так спілкуються з керівною партією в межах однієї «соціально-політичної граматики».

Третьою ж найважливішою, але не обов'язковою, ознакою загрози переростання пропаганди у ворожу для суспільства силу можна вважати примус. Якщо цей елемент не працює, то пропаганду легко подолати навіть зсередини. Зрештою, багатьом учням чи студентам знайоме відчуття суперечки з педагогом. Іноді, ці суперечки можуть бути дуже жваві, однак цей процес важливий для обох сторін. Якщо ж починає діяти соціальний примус, то будь-яка спроба вийти за межі заздалегідь визначеного напрямку думок може стикнутися не лише з психологічним впливом, але і цілком фізичним. Варто в цьому контексті пригадати випадок, коли 18-річного студента з Севастополя засудили за статтю про «дискредитацію ЗС рф», через пост в соцмережах [Дудка 2024]. І таких прикладів насправді багато. Щоб проілюструвати це ще яскравіше,

вдамося до прикладу, який є кричущо неприпустимим для будь-якої нормальної країни – не кажучи вже про демократичні. У 2023 році в тульській області РФ Олексія Москальова засудили до двох років колонії суворого режиму через антивоєнний малюнок його 12-ти річної доньки [Гулійчук 2023].

Ось це і є той самий примус, критично необхідний для безальтернативно «ефективної», а насправді – репресивної роботи пропаганди. Коли на освітній процес можуть впливати спецслужби та політики, від освіти залишається мало. Вона перетворюється лише на симулякр самої себе, але, на відміну від змальованого Бодріяром, має до того ж конкретну пропагандистську мету, а отже з симулякру освіти перетворюється на реальну репресивну пропаганду.

Висновки

Однак, попри всі згадані можливості політичного зловживання пропагандою, вона не є всесильною. Все одно, і в часи Гебельса, і в часи червоного терору, знаходилися люди, які могли силою свого розуму протистояти пропаганді та звільнити народ від ярма злочинних режимів. З погляду пропаганди – це неможливо. З погляду ж вільної людини – неможливого не існує. В ситуації, коли сама їхня політична та суспільна реальність викривлена репресивною пропагандою, навіть в росіян все ще є можливість докопатися до істини та побачити суперечності в тому, чому їх намагаються навчити. Однак, чи скористаються вони своїм шансом – покаже лише час.

Сьогодні українцям варто радше зосередитися на собі, щоб не повторювати помилок СРСР і не залишати в структурі освіти елементів, які можуть бути використані з репресивно-пропагандистською метою. На відміну від університетської освіти, де студенти мають доступ до багатьох джерел інформації, сучасна шкільна освіта безальтернативна у плані легітиматії її інформаційних джерел: визнано лише одне, «істинне» джерело інформації – все інше не має значення. В нашій сучасній системі шкільної освіти має бути не лише кілька альтернативних підручників на один предмет, не лише альтернативні варіанти втілення шкільної програми, але в кожному шкільному підручнику мають бути представлені альтернативні погляди на кожну проблему, яка є предметом освітнього вивчення. В економіці кожної країни регулятивно діє антимонопольний комітет, який захищає свободу ринку, щоб одна компанія не могла заважати вільно конкурувати всім іншим, але от щодо монополії на думки у сфері шкільної освіти, то ми чомусь досі вагаємось в тому, що нам дійсно потрібні певні правила, які змінять на краще наявну монопольну інформаційну ситуацію в освіті наших дітей.

Посилання:

- Андрущенко, В. (2005). Філософія освіти XXI століття: пошук пріоритетів. *Філософія освіти*, (1), 5–17.
- Бодріяр, Ж. (2004). *Симулякри і симуляція*. Пер. з фр. В. Ховхун. Київ: Основи.
- Бойченко, М. (2019). Завдання для філософії освіти в Україні у світлі теорії поколінь. *Філософія освіти*, 25(2), 8–34. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2019-25-2-1>
- Бойченко, М. (2014). Історичне становлення інституційних засад критичного мислення: ідейний, освітній, правовий та політичний виміри. *Філософія освіти*, 15(2), 80–97.
- Горбачова, А. (2023). Школи в РФ стають все більш милітаризованими: дітей готують до війни. *УНІАН*. 24.09.2023. <https://www.unian.ua/russianworld/viyna-v-ukrajini-zhurnalisti-cnn-rozpravili-yak-u-rosiji-gotyuyut-ditey-12403524.html>
- Гулійчук, Д. (2023). В РФ батька дівчинки з малюнком проти війни засудили на два роки, але він втік: що буде з дитиною. *ТСН*. 29.03.2023. <https://tsn.ua/svit/v-rf-batka-divchinki-z-malyunkom-proti-viyni-zasudili-na-dva-roki-ale-vin-vtik-scho-bude-z-ditinoju-2295973.html>
- Дудка, Н. (2024). У Севастополі окупанти притягнули до відповідальності студента за “дискредитацію ЗС РФ”. *Суспільне Крим*. 21.05.2024. <https://suspilne.media/crimea/750407-u-sevastopoli-okupanti-pritagli-do-vidpovidolnosti-studenta-za-diskreditaciju-zs-rf/>
- Егоров, Г. С., Лавриченко, Н. М., & Мельниченко, Б. Ф. (2003). *Тенденції розвитку змісту базової освіти у країнах Заходу*. Київ: КМПУ ім. Б.Д. Грінченка.
- Кравчук, М. (2005). Політична пропаганда як засіб утвердження і розвитку демократичного режиму. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. Київ: Український центр політичного менеджменту. Вип. 7, С. 303-308.
- Михайлов, Д. (2023). У російських підручниках прибрали згадку про Київську Русь і Київ. *Суспільне. Новини*. 19.04.2023. <https://suspilne.media/450852-u-rosijskih-pidrucnikah-pribrali-zgadku-pro-kiivsku-rus-i-kiiv/>
- Орвел, Дж. (2023). *1984*. Пер. з англ. Н. Ференс. Київ: КМ-БУКС.
- Павлушко, А. (2022). У школах РФ героїзація загарбницької війни проти сусідів починається з парти. *Inform Napalm*. 14.04.2022. <https://informnapalm.org/ua/u-shkolakh-rf-heroizatsiia-zaharbnyskoi/>
- Редакція New Voice. (2024). «Рішення вже є». Російський депутат-генерал Гурульов заявив, що «казахи будуть наступними» – аудіо. *New Voice*. 06.04.2024. <https://nv.ua/ukr/lifestyle/deputat-derzhdumi-gurulov-pogrozhuye-napadom-rf-na-kazahstan-audio-50407765.html>
- Рижак, Л. (2007). Філософія освіти на рубежі тисячоліть: проблеми та перспективи. *Вісник львівського університету. Філософські науки*, 10, 19–29.
- Смола Л. (2014). Пропаганда. Хома, Н. М. (ред.). *Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації*. (с. 553-555). Львів: Новий Світ – 2000.
- Debord, G. (1967). *La Société du Spectacle*. Paris: Buchet-Chastel.
- Encyclopaedia Britannica. (2024) Pavlik Morozov. Russian communist youth. *Encyclopaedia Britannica*. 30.08.2024. <https://www.britannica.com/biography/Pavlik-Morozov>

References:

- Andrushchenko, V. (2005). Philosophy of education of the 21st century: search for priorities. [In Ukrainian]. *Philosophy of education*, (1), 5–17.
- Baudrillard, J. (2004). *Simulacra and simulation*. Trans. from Fr. by V. Khovhun. Kyiv: Osnovy. [In Ukrainian].
- Boychenko, M. (2019). Tasks for the philosophy of education in Ukraine in the light of the theory of generations. [In Ukrainian]. *Philosophy of Education*, 25(2), 8-34. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2019-25-2-1>
- Boychenko, M. (2014). Historical formation of institutional foundations of critical thinking: ideological, educational, legal and political dimensions. [In Ukrainian]. *Philosophy of Education*, 15(2), 80-97.
- Debord, G. (1967). *La Société du Spectacle*. Paris: Buchet-Chastel.
- Dudka, N. (2024). In Sevastopol, the occupiers prosecuted a student for “discrediting the Armed Forces of the Russian Federation”. [In Ukrainian]. *Suspilne Crimea*. 21.05.2024. <https://suspilne.media/crimea/750407-u-sevastopoli-okupanti-pritagli-do-vidpovidnosti-studenta-za-diskreditaciu-zs-rf/>
- Encyclopaedia Britannica. (2024) Pavlik Morozov. Russian communist youth. *Encyclopaedia Britannica*. 30.08.2024. <https://www.britannica.com/biography/Pavlik-Morozov>
- Horbachova, A. (2023). Schools in the Russian Federation are becoming increasingly militarized: children are being prepared for war. [In Ukrainian]. *UNIAN*. 24.09.2023. <https://www.unian.ua/russianworld/viyna-v-ukrajini-zhurnalisti-cnn-rozpovili-yaku-rosiji-gotuyut-ditey-12403524.html>
- Huliichuk, D. (2023). In the Russian Federation, the father of the girl with the picture against the war was sentenced to two years, but he escaped: what will happen to the child. [In Ukrainian]. *TSN*. 29.03.2023. <https://tsn.ua/svit/v-rf-batka-divchinki-z-malyunkom-proti-viyni-zasadili-na-dva-roki-ale-vin-vtik-scho-bude-z-ditinoyu-2295973.html>
- Kravchuk, M. (2005). Political propaganda as a means of establishing and developing a democratic regime. Modern Ukrainian politics. [In Ukrainian]. *Politicians and political scientists about it*. Kyiv: Ukrainian Center of Political Management. Vol. 7, pp. 303-308.
- Mykhailov, D. (2023). References to Kievan Rus and Kyiv were removed from Russian textbooks. [In Ukrainian]. *Suspilne. News*. 19.04.2023. <https://suspilne.media/450852-u-rosijskih-pidrucnikah-pibrnali-zgadku-pro-kiivsku-rus-i-kiiv/>
- Orwell, J. (2023). *1984*. Trans. from English by N. Ferens. Kyiv: KM-BUKS. [In Ukrainian].
- Pavlushko, A. (2022). In the schools of the Russian Federation, the heroization of the war of aggression against the neighbors begins with the desk. [In Ukrainian]. *Inform Napalm*. 14.04.2022. <https://informnapalm.org/ua/u-shkolakh-rf-heroizatsiia-zaharbnytskoi/>
- Editorial board of New Voice. (2024). “There is already a solution”. Russian Deputy General Gurulyov said that “Kazakhs will be next” – audio. [In Ukrainian]. *New Voice*. 06.04.2024. <https://nv.ua/ukr/lifestyle/deputat-derzhdumi-gurulov-pogrozhuje-napadom-rf-na-kazahstan-audio-50407765.html>
- Ryzhak, L. (2007). Philosophy of education at the turn of the millennium: problems and prospects. [In Ukrainian]. *Bulletin of Lviv University. Philosophical Sciences*, 10, 19-29.
- Smola, L. (2014). Propaganda. [In Ukrainian]. Khoma, N. M. (Ed.). *Political science: an educational encyclopedic dictionary, a guide for students of universities of the I-IV levels of accreditation*. (Pp. 553-555). Lviv: New World – 2000.

Yegorov, G. S., Lavrychenko, N. M., & Melnychenko, B. F. (2003). *Trends in the development of basic education content in Western countries*. Kyiv: Borys Hrinchenko Kyiv Metropolitan University. [In Ukrainian].

Mykyta Shpylovyi. Propaganda as a system-forming element of education in authoritarian countries: problems of understanding

Modern Ukrainian society is faced with a threat that democratic political regimes could not imagine before. Propaganda, disinformation, informational and psychological operations and countermeasures have become familiar activities for Ukrainians. Today, we often analyze certain challenges and in some sense society has already adapted to them and learned to respond to new challenges according to a certain system. However, the very definition of propaganda and the principle of its action remains a blurred problem for society and it is covered from the standpoint of journalism rather than science. Even despite the rather urgent need to scientifically analyze and respond to informational challenges, today's Ukrainian scientific opinion has little to offer to this struggle. An even bigger mystery for us is the question of why the propaganda worked at all, and how did it happen that we did not notice it for years? Why, despite all the principles of common sense, propaganda can work as a tumbler that fundamentally changes not only how a person understands this or that concept, but also distorts the thinking paradigm and fundamentally changes the picture of the world and political orientations. This work provides a broad understanding of the concept of propaganda, how it works and affects society, what methods propaganda authors use, and why education is one of the most important elements of propaganda in modern autocratic countries. In the end, the article consistently proves that some political regimes do not make propaganda an element of education, but education an element of propaganda, subordinating the entire individual human life to artificial and controlled thinking principles. The article relies on classic philosophical works that are tangential to the topic of propaganda and extensively analyzes the mass media in order to compare facts and images to build a complete picture of a living intellectual organism, which we call propaganda.

Keywords: *propaganda, Social philosophy, sphere of education, semantic analysis, political and philosophical analysis, social influences.*

Шпильовий, Микита, аспірант кафедри теоретичної і практичної філософії Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

E-mail: nikshpilevoy@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-3934-5670>

Shpylovyi, Mykyta, graduate student of the Department of Theoretical and Practical Philosophy of Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine.

E-mail: nikshpilevoy@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-3934-5670>